

Denne gangen er det annerledes. En studie av børskrakket i 1987 i to norske aviser

Birgitte Kjos Fonn

Professor, OsloMet – storbyuniversitetet

Sammendrag: Dette kapittelet er en studie av dekningen av børskrakket i 1987 i to store norske aviser. På det tidspunktet krakket fant sted, var både norsk politikk og presse i endring. Markedet hadde over noen år fått betraktelig større betydning i den norske blandingsøkonomien, samtidig som toneangivende nye medier var åpne markedsforkjempere.

Kapittelet er basert på rammeverket som ble brukt i en studie publisert av Bjerke og Fonn i 2015, som tok for seg finanskrisen og dens etterdønninger i de samme to avisene – *Aftenposten* og *Dagbladet*. Denne studien var igjen inspirert av Baldwin van Gorp og Robert Entman. I artikkelen om finanskrisen spurte Bjerke og Fonn om det var mulig å identifisere to forskjellige måter å vurdere økonomiske kriser og krakk på – to forskjellige «rammepakker» – og om dekningen var dominert av en såkalt «nyliberalistisk» eller en «kasinokapitalistisk» forståelse. I den første vil et krakk bli betraktet som en midlertidig korreksjon i et marked som snart vil oppnå likevekt, mens i en kasinokapitalistisk ramme vil det bli pekt på de grunnleggende stabile og mulig langsiktige effektene av uregulerte markeder.

I dette kapittelet stiller forfatteren de samme spørsmålene på nytt til et 20 år eldre materiale, til et krakk som fant sted mens deregulering og internasjonalisering var relativt nye fenomener i den norske offentligheten, og 1990-tallets skjellsettende bankkrise ennå ikke hadde funnet sted. Men var allmennmediene allerede påvirket av den nye økonomipressen og den fremvoksende markedsideologien, i måten de valgte ut tematikk, vinkler og kilder på?

Nøkkelord: økonomijournalistikk, kriser og krakk, den svarte mandagen i 1987, nyliberalisme, «kasinokapitalisme»

Abstract: This chapter is a study of the coverage of the stock market crash of 1987 in two major Norwegian newspapers. At the time of the crash, both Norwegian politics and the press were in a state of change. Over a few years, the market had become significantly more important in the Norwegian mixed economy, while leading new media outlets were open market proponents.

This chapter is based on the framework used in a 2015 study by Bjerke and Fonn of the financial crisis and its aftermath as covered in the same two newspapers – *Aftenposten* and *Dagbladet*. Bjerke and Fonn's study was itself inspired by Baldwin van Gorp and Robert Entman. In their article on the financial crisis, Bjerke and Fonn asked whether it was possible to identify two different ways of assessing financial crises and crashes – two different 'framework packages' – and whether the coverage was dominated by a so-called 'neoliberalist' or a 'casino capitalist' understanding. In the first, a crash is considered a temporary correction in a market that will soon reach equilibrium, while in a casino capitalist framework, the fundamentally unstable and possible long-term effects of unregulated markets are underscored.

In this chapter, the author queries a body of material that is 20 years older, and a crash that happened while deregulation and internationalisation were relatively new phenomena in Norwegian society and the epoch-making bank crisis of the 1990s had not yet taken place. But were the mainstream media already influenced by the new financial press and emerging market ideology, in the way they selected themes, angles and sources?

Keywords: economic journalism, crises and crashes, Black Monday 1987, neoliberalism, 'casino capitalism'

Mandag 19. oktober 1987 fant det sted et kursfall på Wall Street som umiddelbart fikk internasjonal effekt. Det ble raskt tydelig at fallet var enda høyere enn på den beryktede svarte tirsdagen under det store krakket i 1929. Også i Norge viste konsekvensene seg raskt: Dagen etter rapporterte *Aftenposten* om «Aksjer i fritt fall»,¹ *Dagbladet* om «eksplosive» forhold på Oslo Børs.² Markedsverdien på det norske teknologiflaggskipet Norsk Data ble halvert i løpet av noen timer.³ En kjent finansmann hadde tapt 170 millioner kroner helt alene,⁴ og flere aviser skrev at de samlede tapene tilsvarte statsbudsjettet for et norsk departement.⁵ Forsiden på finansavisen *Dagens Næringsliv* fra 21. oktober 1987 er blitt ikonisk: Den hadde

---

1 Aftenposten (Ap) 20.10.87, Dagbladet (Db) 20.10.87. Artiklene som er brukt i denne studien, er henvist til med avis og dato. En mer detaljert oversikt over materialet finnes i et upublisert notat, OsloMet 2022.

2 Db 20.10.87.

3 Ap 20.10.87.

4 Db 20.10.87.

5 DN 21.10.87, Db 20.10.87.

tittelen «Massakre» i store typer, og viste bilde av tre løpende meglere som ifølge bildeteksten stormet til børsen med bøkene fulle av salgsordre. «Aldri før har så store verdier skiftet hender så hurtig som de siste dagene», skrev *DN* på forsiden, og meldte om «(b)lod, svette og tårer» i bankenes fondsavdelinger.⁶

For ettertiden har dette krakket, i alle fall i Norge, blitt stående litt i skyggen av en mer langsiktig kreditt- og boligboble, som endte i den største nordiske bankkrisen i manns minne. Men som ved alle kriser begynte tegnene på at noe var galt, å vise seg lenge før.

Da krakket fant sted, hadde verdensøkonomien først lagt bak seg en langvarig periode med overveiende stabilitet, før en nedgangsperiode på 1970-tallet bidro til å utløse en rekke reformer. Gjennom hele etterkrigstiden hadde norske regjeringer ført en «keynesiansk» politikk, med blant annet stram regulering av banksektoren. Aksjemarkedet hadde lav aktivitet. Etter nedgangskonjunkturen på 1970-tallet valgte den daværende Arbeiderparti-regjeringen å innføre en rekke tiltak som skulle bidra til å øke tilførselen av risikokapital. I overgangen mellom 1970- og 80-tallet fant det dermed sted grunnleggende endringer i norsk økonomi, som hadde det til felles at *markedet* fikk langt større betydning. Det dreide seg om liberalisering av kredittmarkedet, en rekke tiltak som skulle gjøre det mer attraktivt å investere i aksjer, og en betydelig økning av utledningers adgang til å kjøpe norske verdipapirer. Tiltakene for å øke aksjeinvesteringene rettet seg ikke bare mot profesjonelle, men også mot «mannen i gata».⁷

Dette innebar en betydelig systemendring i et land der børsen hadde «ligget i dvale omtrent siden annen verdenskrig», og var «et sted for spesielt interesserte», som Terje Kili uttrykker det i *Aksjemarkedet i Norge 1890–1990*.⁸ Dermed var det norske aksjemarkedet også bare i liten grad påvirket av internasjonale børser. Dette endret seg med disse stimuleringsiltakene, godt hjulpet av den internasjonale konjunkturoppgangen på 1980-tallet.⁹ Fra 1982, og særlig i 1983, steg Oslo Børs bratt – våren

6 DN 21.10.87.

7 Kili 1996; Lie 2012.

8 Kili 1996: 204–205.

9 Kili 1996: 190.

1983 steg totalindeksen med over 50 prosent.¹⁰ 1980-tallet representerer dermed «et gjennombrudd for aksjemarkedet i Norge», skriver Kili, både hva angår omsetningsnivået og den plassen aksjemarkedet fikk i offentligheten.¹¹

1984 var et spesielt viktig år. Da ble norske banker fritatt for strenge kapitalreservekrav samtidig som adgangen til å etablere nye filialer ble liberalisert. Det spilte også en stor rolle at et tidligere gjennomregulert boligmarked ble liberalisert. I sum var dette med på å skape betydelig konkurranse mellom bankene, og med det en enorm kreditt ekspansjon og eksplosjon i aksje- og boligprisene.¹² Den lystige tiden frem mot krakket i 1987 og bankkrisen har siden fått navnet «jappetiden». Godt synlig luksusforbruk minnet om det den norskamerikanske sosiologen Torstein Veblen allerede på det liberalistiske 1800-tallet hadde kalt «conspicuous consumption».¹³ Så kom krakket.

Der og da hadde nok selve krakket noe av den samme funksjonen for samfunn og presse i Norge som konkursen til Lehman Brothers hadde i USA to tiår senere – en grunnleggende økonomisk rystelse. Det finnes imidlertid flere studier av deknningen av det som siden ble kjent som *fnanskrisen* i 2008 (med en påfølgende gjeldskrise), både i Norge og andre land. Den fant sted etter flere tiår med tilvenning til en internasjonal, deregulert økonomi. I 1987, derimot, var den nye bølgen av økonomisk deregulering og globalisering i sin spede barndom. I praksis sto man midt oppe i et stort, naturlig eksperiment.

I bunnen for reformene på 1980-tallet lå forestillingen om at *markedet* var den suverene måten å organisere økonomien på. Det er et økonomisk spørsmål, men det er også et politisk spørsmål. Hvordan man vurderer krakk og kriser, er i praksis uttrykk for noen av de viktigste skillelinjene innenfor økonomisk politikk, og skillelinjene i den økonomiske politikken er igjen avgjørende for de større, politiske skillene. Hvordan dette så kommer til uttrykk i nyhetsmediene, kan bære bud om noen større samfunnsmessige tankemodeller, ganske enkelt si noe om kunnskaps- og

---

¹⁰ Kili 1996: 205.

¹¹ Kili 1996: 189.

¹² Lie 2012; se også Kili 1996: 191–192.

¹³ Veblen 1899/2014.

ideologiproduksjonen i samfunnet i et visst utsnitt av tiden. Hvordan det første store krakket på denne siden av de to verdenskrigene ble fremstilt i pressen, er derfor av både generell samfunnsvitenskapelig og spesifikk medievitenskapelig interesse.

Journalistikk i endring

Det var ikke bare politikken som ble reformert i disse årene. Fra 1970-tallet fant det sted det som beskrives som en journalistisk løsrivelsesprosess i Norge: Båndene til de politiske partiene ble langsomt kuttet, samtidig som kommersielt eierskap ble mer og mer utbredt, en prosess som var mer eller mindre fullført på begynnelsen av 1990-tallet. Partiloyalitet ble langsomt erstattet med det amerikanskinspirerte objektivitetsidealet, og en selvforståelse der publikum var pressens eneste oppdragsgiver.¹⁴

Samtidig var økonomi- og næringslivsjournalistikken i endring, både i Norge og andre nordiske land. Det hadde to sider: Det ene var at næringslivspressen, som tidligere hadde hatt en mer marginal posisjon, i tiårene frem mot årtusenskiftet fikk økt innflytelse og økt leserskare. Det andre var at nyheter om økonomi og næringsliv bredte seg utover i allmennpressen, og fikk en langt mer dominerende posisjon enn før.¹⁵ Dette var samtidig en prosess som ikke på noen måte skal ha blitt fullført i 1987. Det er dermed spesielt interessant hvordan *allmennrettede* medier håndterte denne nye situasjonen.

Som materiale har jeg valgt to aviser, *Aftenposten* og *Dagbladet*. De var begge blant landets største aviser, men med forskjellig stil og forskjellige lesersegmenter. *Aftenposten* var – og er – landets største, med en klar konservativ tendens og bakgrunn som Høyreavis. *Dagbladet* var en tradisjonelt mer radikal kulturavis med røtter i det opprinnelige motkulturpartiet Venstre og en av landets to store ettermiddagsaviser. Bare fire år tidligere hadde avisen gått over til tabloid. *Aftenposten* hadde en viss næringslivsdekning, mens dette etter alt å dømme ikke var noe

14 En oppsummering finnes i Bjerke og Fonn 2019. Her diskuteres også om objektivitet er mulig.

15 Bl.a. Kjær & Slaatta 2007.

definerende trekk ved *Dagbladet*. Dermed representerte de to avisene hver sine journalistiske og politiske tradisjoner – på flere måter.

For Norges vedkommende ble medieutviklingen gjennom de siste tre tiårene frem til årtusenskiftet dokumentert i den siste Maktutredningen, og der ble særlig økonomijournalistikkens økende betydning vektlagt.¹⁶ En komparativ nordisk studie som ble publisert få år etter¹⁷ dokumenterte den samme tendensen i hele Norden: Over noen tiår hadde økonomipressen fått økt makt og innflytelse, samtidig som allmennmediene hadde begynt å innlemme så mye næringslvs- og økonomidekning at forfatterne hevdet at man kunne snakke om et «generelt skifte (i retning av) penger, formue, spekulasjon og risiko».¹⁸ I den nordiske studien ble det også fremholdt at disse endringene hadde vært så viktige at de burde spille en viktig rolle når man skriver disse landenes moderne historie.¹⁹

I begge disse arbeidene deles utviklingen inn fire faser. Først en fase hvor økonomi- og næringslvsstoff fikk en ny plattform i form av nisjemagasiner, i periferien av den etablerte pressen (ca. 1965–75). Deretter en fase hvor nye dagsaviser med spesielt fokus på økonomi dukket opp eller fikk en sterkere posisjon (ca. 1975–1985). I den tredje fasen (1985–1995) ble nisjemediene bredere, henvendte seg til nye lesergrupper og ga de etablerte mediene konkurranse, noe allmennmediene svarte på med å begynne å formidle mer økonomistoff. Endringene sammenfalt med en tabloid vending, påvirket av tv, som bidro til at økonomistoff i allmennmediene ble mer forbruker- og underholdningsorientert. Markedsaktører av forskjellige slag – inkludert de super-rike – ble samtidig mer synlige i offentligheten.²⁰

Det er særlig fase 2 og 3 som er viktig for dette kapittelet, der en utvikling som hadde begynt i nisjemediene, trolig var i ferd med å slå inn også i allmennpressen. Den fjerde fasen går ellers fra 1995, handler langt på vei om internetts fremvekst, og faller utenom.

---

16 Slaatta 2003.

17 Som blant annet bygde på den norske Maktutredningen.

18 Kjær & Slaatta 2007: 64, min oversettelse.

19 Kjær & Slaatta 2007: 35–36

20 Kjær & Slaatta 2007; Slaatta 2003: 141 ff.

Den norske utviklingen stemmer godt med firefasemodellen, men ligger noe etter hovedperiodiseringen. I Norge kom de viktigste nye magasinene først på 1970-tallet, ikke minst Trygve Hegnars *Kapital*, etablert 1971, og *Økonomisk Rapport*, etablert 1974 (på basis av en internpublikasjon i Norsk Bedriftsøkonomisk Samfunn). De fikk stadig større betydning og leserkrets,²¹ og på 1980-tallet kom flere nye magasiner til. Et av de mer talende eksemplene på den nye offentlige samtalen om penger, formue og inntjening var ukebladet *Dine penger*, som ble etablert i 1983 av Carl Johan Berg og Carsten O. Five, og som virkelig tok 1980-tallsstemningen på pulsen, gjennom en rekke oppslag om hvordan også menigmann skulle investere og generelt tjene penger i den nye økonomiske atmosfæren.²²

Den internasjonale påvirkningen var åpenbart svært viktig. De nordiske publikasjonene oppsto uavhengig av hverandre, men kjente til hverandres arbeid, og mye tyder på at de hadde felles inspirasjonskilder. Det trekkes frem inspirasjon fra *Fortune*, *Business Week*, *Economist*, *Vanity Fair* og *Forbes*, men også svenske *Veckans Affärer*, som en publikasjon som inspirerte andre nordiske medieaktører.²³

Påvirkningen var dessuten dypere enn som så. Nigel Thrift er blant dem som argumenterer for den betydningen business-utdanningene og de nye management-idealene som oppsto i etterkrigstidene, har hatt for den generelle mentalitetsendringen i disse årene, inkludert hvordan dette har spilt over i mediene.²⁴ Studiene av økonomijournalistikken i Norden sitert over påpeker på samme måten at fremveksten av en ny business-presse sammenfalt med, og åpenbart var påvirket av, at en helt ny generasjon økonomer var oppdratt i den nye management-tankegangen.²⁵

Helt avgjørende for utviklingen i Norge var det at *Dagens Næringsliv* i 1987 ble etablert på tuftene av den gamle shippingavisen *Norges Handels- og Sjøfartstidende*, etter at den allerede hadde prøvd seg noen år i

21 Hegnar skal ha vært spesielt påvirket av *Veckans Affärer*. Siden han hadde studert business i Tyskland, var også *Der Spiegel* en viktig inspirasjonskilde (Kjær & Slaatta 2007: 40).

22 Fonn 2015.

23 Kjær & Slaatta 2007: 42, 46.

24 Thrift 2001.

25 Dette beskrives som et av tre viktige forhold som førte til mentalitetsendringene i disse overgangstidene (Kjær & Slaatta 2007: 41).

tabloidformat.²⁶ Den ble i likhet med flere lignende aviser i Norden og Europa, som svenske *Dagens Industri* og britiske *Financial Times*, rosa. Nyskapningen ble en betydelig suksess, utvidet leserkretsen merkbart og fikk ikke minst økt innflytelse som premissleverandør, både politisk og journalistisk. Slik sett var den en typisk representant for endringene i denne perioden. Med utviklingen fra 1985 til 1987 kan man identifisere en ny posisjon i den norske medieorden, skriver Tore Slaatta i forbindelse med den norske Maktutredningen: Børsoppgangen og de og nye og mer prangende forbruksvanene ga en helt ny type historier å fortelle om i det økonomiske feltet, samtidig som *markedet* som fenomen ble feiret.²⁷

Den nye økonomijournalistikken var ikke bare mektig og trendsettende, den hadde også et tydelig ideologisk utgangspunkt – den trodde på markedet. Både i Norge og andre land er den blitt beskrevet som viktige talerør for nyliberal politikk.²⁸

Allmennavisen *Aftenposten* hadde lenge hatt egne næringslivssider og er dermed regnet med blant de avisene som hadde økonomidekning i den store nordiske studien, men rundt 1987 skal denne dekningen verken ha hatt et omfang eller en stil som lignet på det som skulle bli den rådende normen siden. Dette bygger ikke minst på Leif Morten Herskedals hovedoppgave om *Aftenposten* mellom 1970 og 2000. Basert på en større kvantitativ studie argumenterer han for at *Aftenposten* lenge strevde med å gjøre seg relevant i konkurranse med de nye publikasjonene, spesielt *Dagens Næringsliv*. Han beskriver så en smertefull overgang til mer offensiv markedsjournalistikk i *Aftenposten*, men denne mener han ikke ble virkelig realisert før på 1990-tallet.²⁹

Når det gjelder *Dagbladet*, må vi sette sammen flere kilder for å få et foreløpig bilde av økonomidekningen på 1980-tallet. Harald Aas viser i sin omfattende hovedoppgave om *Dagbladet* i overgangen til tabloid at økonomi og næringsliv ble dekket, men kategoriene i hans kodebok fanger ikke opp børsvirksomhet, kursutvikling, bank og finans – noe som kan tyde på at det ikke var noen betydningsfull kategori i alle fall så sent

---

26 Møst 2013: 283 ff.

27 Slaatta 2003: 141 ff.

28 I tillegg til de ovenstående, bl.a. Parsons 1989.

29 Herskedal 2007.

som i 1983.³⁰ Dahl et al.s *Dagbladet*-historie, som kom i forbindelse med avisens 125-årsmerking i 1994, gir heller ikke inntrykk av en avis med noen tung dekning av børs. Eide og Myrvangs *Alltid foran skjermen*, om *Dagbladets* historie fra og med 1994, forteller derimot om en avis med økende forekomst av forbrukerstoff, også når det gjelder temaet personlig økonomi. Blant annet har boligprisjournalistikken vært en typisk tabloid kategori etter som bolig er blitt et mer og mer lukrativt (og risikofylt) investeringsobjekt. I alle fall fra begynnelsen av 1990-tallet satset *Dagbladet* også mer på generelt næringslivsstoff.³¹

Disse studiene peker alle i retning av at vi kan betrakte siste halvdel av 1980-tallet som en brytningstid for disse to nyhetsavisene, men at det også var før noen større endringer i retning av mer markedsrettet økonomidekning var fullført. Det interessante spørsmålet blir derfor i hvilken grad allmennpressen på det tidspunktet dette kapittelet tar for seg, var influert av økonomipressens journalistiske modus operandi og eventuelle virkelighetsforståelse.

To rammer for å forstå økonomiske kriser

Hvordan skal man eventuelt analysere en slik utvikling? En mulig modell er artikkelen «A Hidden Theory in Financial Crisis Journalism? The case of Norway», av Paul Bjerke og Birgitte Kjos Fonn.³² Det var en studie av mediedekningen i de samme to avisene, *Aftenposten* og *Dagbladet*, under og i kjølvannet av finanskrisen, som fant sted 20 år senere.

Inspirert av Baldwin van Gorp satte Bjerke og Fonn opp to rammer – to konkurrerende måter å tolke økonomiske kriser og krakk på, basert på etablerte ideologiske motsetninger. Det grunnleggende argumentet hos van Gorp er at medierammene blir til i samspill med større strømninger i samfunnet – det være seg alt fra store ideologiske forestillinger til produksjonsforhold i nyhetsmediene – og at de dessuten kan fremtre i mediene som «pakker», med flere elementer i seg. Rammene kan være «opp i dagen» og eksplisitte, men de kan også være underforståtte og latente.

30 Aas 1987: 144 ff.

31 Eide & Myrvang 2019; Slaatta 2003.

32 Bjerke & Fonn 2015.

Både vinkling, de faktaene og vurderingene som legges frem, språkbruk, kildebruk og bilder er blant de faktorene som kan være med på å utgjøre en slik pakke.³³ Van Gorp bygger på en av rammebegrepets viktigste arkitekter, Robert Entman, som har pekt spesielt på tre–fire viktige overordnede elementer i en rammepakke: fremhevelse av en problemdefinisjon, en årsakssammenheng, en (moralsk) evaluering og/eller et løsningsforslag.³⁴ En rammeanalyse kan dermed være et nyttig redskap for å vise hvordan forskjellige virkelighetsforståelser manifesterer seg i nyhetene.

Hovedspørsmålet i artikkelen om finanskrisen var om den ble vurdert som en midlertidig korreksjon i markedet, eller om det ble lagt vekt på de grunnleggende ustabile sidene ved uregulerte eller lavt regulerte markeder – og dermed risikoen for langvarige effekter både for enkeltmennesker og samfunn. Ble finanskrisen fremstilt som et overfladisk, kortsiktig problem, eller et grunnleggende, langsiktig systemproblem?

Den første oppfatningen støtter seg på sett og vis på det som lenge har vært den dominerende skolen innenfor økonomifaget, den nyklassiske, som har som utgangspunkt at markedsaktører er fullt ut rasjonelle og utelukkende er drevet av ønsket om å maksimere egen gevinst. Da vil også et marked alltid søke mot likevekt – for eksempel vil en slik rasjonell aktør alltid forsøke å selge hvis prisene blir høye og kjøpe hvis de er lave. Summen vil bli det Friedrich Hayek kalte en «spontan orden». Såkalt eksogene – utenforliggende – faktorer kan påvirke markedene, men siden markedene dypest sett er selvregulerende, vil de på noe lengre sikt alltid justere seg selv hvis de blir latt i fred for politisk inngripen.

Denne mainstream-varianten av økonomifaget er blitt kritisert for at den er blitt altfor sterkt modellert etter naturvitenskapene, og ikke tar høyde for det som er faktisk menneskelig og sosial adferd. I en mer samfunnsvitenskapelig tilnærming til økonomi er det vanskelig å se aktørene løsrevet fra sine sosiale omgivelser, tvert imot vil man da legge vekt på at det finnes en viktig sosial komponent i all markedsadferd som gjør at aktørene like gjerne kan bli drevet av ønsket om anerkjennelse, normer, makt og status (men selvsagt også av «rasjonelle» ønsker om gevinst). I

---

33 Van Gorp 2007.

34 Van Gorp 2007: 64–65, videreutviklet fra Entman 2004.

et slikt perspektiv er det naturlig å gå ut fra at markedene vil fortsette å utvikle seg slik de alltid har gjort – uforutsigbart. Noen ganger vil likevekt oppnås, andre ganger ikke – noen ganger går det hele tvert imot over styr, med økonomiske bobler og kriser som resultat. Dermed blir historiske og samfunnsmessige forhold langt mer viktige for å forstå markeders væremåte, og markedene bør av denne grunnen *ikke* overlates til seg selv. Den britiske statsviteren Susan Strange har kalt systemet som oppsto på 1970- og 80-tallet for «casino capitalism» – et uttrykk for den høye risikoen for mennesker og samfunn hun mener svakt regulerte markeder innebærer.³⁵

Det rådende aktørsynet i økonomifaget ble etablert for over hundre år siden, og er først og fremst utviklet for å kunne lage gode matematiske modeller. Denne metodisk forenklerende forestillingen har imidlertid en fetter i politikken, som mener verden *er* slik som i økonomifagets modeller – at alle bare forfølger sine egeninteresser. Og fordi det *er* slik, er det også riktig at man skal basere seg på det, det er «menneskets natur». Implikasjonen av denne ontologiske forestillingen er at uregulerte markeder under enhver omstendighet er den beste måten å organisere samfunnets økonomi på. Det er dermed et nært slektskap mellom nyklassisk økonomi og nyliberalisme.

Troen på markedets selvregulerende effekt – og dermed effektivitet – har hatt stor innflytelse, både politisk og økonomifaglig. I mediedebatten er «for» eller «mot» markedet en gjenganger. I realiteten er posisjonene både flere og mer nyanserte. Den mest ortodokse varianten av faget er også blitt gjenstand for kritikk innenfra, og de siste tiårene har også flere «mainstream»-økonomer bidratt med mer mangfoldige perspektiver.³⁶

Også politisk kan vi heller snakke om et spekter enn to rendyrkede, motsatte posisjoner. Markedsreformene ble båret frem av en internasjonal høyrebølge, men sosialdemokratiske politikere var med på å planlegge og til og med gjennomføre flere av liberaliseringene. I praksis handler

35 Strange 1986. Uttrykket står etter alt å dømme i gjeld til John Maynard Keynes, som noen år etter krakket i 1929 beskrev spekulasjonsøkonomi som et kasino (Keynes 1936: 159).

36 Ett viktig eksempel er nobelprisvinneren Daniel Kahnemann. Et annet eksempel er Paul Krugman, som etter finanskrisen karakteriserte økonomenes vending mot det naturvitenskapelige slik: Økonomene «mistook beauty, clad in impressive-looking mathematics, for truth». <http://www.nytimes.com/2009/09/06/magazine/06Economic-t.html?pagewanted=all>. Det finnes flere nyere beskrivelser, også på norsk, av det spesielle ved økonomifaget, se f.eks. Smith et al. 2021 eller Fonn 2016, særlig s. 79–84.

de politiske skillelinjene nesten alltid om andelen marked i blandingsøkonomien. Men journalistikk handler gjerne om å forenkle, og sette et begrenset antall posisjoner opp mot hverandre, noe som kan bidra til at oppfatninger fremtrer som spesielt stilisert.

Bjerke og Fonn identifiserte altså to slike rammepakker, hvor den ene representerte en «nyliberalistisk» og den andre en såkalt «kasinokapitalistisk» tilnærming. I den første ble krisen oppfattet som et kortsiktig problem som skyldtes kortsiktige og til dels individuelt forårsakede forstyrrelser av markedet (for eksempel dårlige politiske beslutninger, dårlig management, dårlige finansaktører etc.). I den kasinokapitalistiske rammen var det den langsiktige politikken (mangel på regulering) og markedenes iboende volatilitet som var problemet, altså systemet, og det ville ikke hjelpe å fjerne den konkrete årsaken, ettersom nye problemer ville oppstå så lenge finansmarkedene var så uregulerte.

Dette ble gjenspeilet i faktabruken, om det var kortsiktige finansøkonomiske og til dels individuelle forhold, eller langsiktige – historiske og realøkonomiske – forhold som ble trukket frem. Kildene var også langt på vei forskjellige i de to rammepakkene, i den forstand at bedriftsøkonomer og representanter for finanssektoren ble mest brukt i saker med en nyliberalistisk ramme – men også noen samfunnsøkonomer. I den kasinokapitalistiske rammen var kildene mer typisk historikere, statsvitere, politikere, men også til dels samfunnsøkonomer her også, og heller aktive bedriftsledere enn bedriftsøkonomer.

Krakk-ukene i to aviser

Spørsmålet dette kapittelet stiller, blir da hvordan krakket i 1987 så ut i de samme to allmennavisene som Bjerke og Fonn studerte i forbindelse med finanskrisen 20 år etter, og om de samme rammene er anvendelige på krisen i 1987.

Jeg har gått gjennom i alt 14 utgaver av de to avisene – tre dager før krakket, da det allerede var uro på New York-børsen, og 11 dager under og etter krakket. Det dekker fredag til fredag i en toukersperiode (16.–30. oktober 1987).³⁷ Det varierer litt når krakket slo ut de forskjellige

---

37 Ingen av avisene kom ut på søndag på denne tiden.

delene av norsk presse: Det tok et lite døgn før dramatikken nådde Norge for alvor, og for papiravisene var det også merkbart at New York ligger mange timer etter Oslo.

Jeg har gått gjennom avisene manuelt, i Nasjonalbibliotekets pdf-versjoner, og registrert alt som på en eller annen måte er relatert til krakket. Materialet spenner dermed fra rene børssaker til bredere saker om samfunn og økonomi. Jeg fant til sammen 87 relevante saker, inkludert sju ledere og kommentarer. Selv om det er noen notiser i materialet, er dette relativt mye – et gjennomsnitt på over seks titler hver dag – og viser at krakket skapte stor interesse også i de allmennrettede mediene. Det skal imidlertid sies at det var stor forskjell på omfanget av dekningen i de to avisene. Som broadsheet med bedre plass, og dessuten egen økonomidekning, hadde *Aftenposten* flere relevante saker enn *Dagbladet* (54 mot 33).

Jeg kategoriserte artiklene etter hovedtema og kilder, og herunder hvordan problemet ble definert, hva som ble regnet som årsaken, og hva som var den eventuelle vurderingen eller løsningsforslagene. Mens hovedtema og kilder lett kan studeres kvantitativt, er problemdefinisjon, årsaker og vurderinger noe som også må studeres kvalitativt. Det fremgår like gjerne av alt fra presupposisjoner til vektning av sitater og argumenter, og derfor er en viktig del av studien basert på nærlesning. På grunnlag av dette drøfter jeg om det er mulig å lese eventuelle – eksplisitte eller implisitte – syn på krakk og kriser ut av dekningen.

Jeg anså at det var grunn til å vente to «pakker» med rammer også i 1987, som korresponderer med de to som ble avdekket i forbindelse med finanskrisen. Man kan anta at de grunnleggende ideologiske posisjonene ikke endrer seg mye på 20 år. Fakta og forklaringer i sakene kan dermed være kortsiktige økonomiske variabler, spesielt kursenes opp- og nedturer og politiske beslutninger eller individuelle forhold som «forstyrrer» markedene, eller de kan være mer langsiktige økonomiske variabler, historiske forhold og politiske tiltak. Heri ligger også evalueringene.

Man kan også vente at bruken av kilder følger det samme mønsteret i 1987 som i 2008, mens andre sider ved slike kriser er mer tidstypiske. I 2008 handlet mye av diskusjonen spesifikt om finanssektorens størrelse og slagkraft, og om årsaken var grådige meglere som strakk regelverket til det ytterste, eller om systemet og liberaliseringen hadde utviklet seg

slik at det oppmuntret til å ta enorme sjanser. Men finanskrisen fant sted etter flere tiår nettopp med generelt fokus på penger, formue, spekulasjon og risiko – den hadde fått ekspandere på en helt annen måte enn i 1987. I 1987 er det mindre sannsynlig at finanssektorens vekst og betydning ble så vektlagt.

Jeg begynte med å undersøke artiklenes overordnede tematikk, for å se om det var mulig å identifisere de samme to hovedkategoriene – om artiklene handlet om børs, børskurser og investeringer, eller om mer samfunnsmessige sider ved krakket. Temaene ble videre analysert med tanke på problemdefinisjoner, årsaker, virkninger og evalueringer. Kildene ble kategorisert etter om de representerte børs, meglere og investorer, annet næringsliv, politikere eller forskere/eksperter. En egen type investorer ble skilt ut i en egen gruppe, nemlig «småsparerne».³⁸

Marked eller samfunn?

Det første interessante funnet er hvordan krakket, i stor grad i begge avisene, blir fremstilt som en endogen – intern – sak i børssfæren. Den mer eller mindre rene markedsinformasjonen dominerer, med 60 saker, noe som tilsvarende nærmere 69 prosent av alle sakene, og tre av fire nyhetssaker. De handler om investorer, risikoer og muligheter ved investeringene, om New York-børsen, London-børsen, Tokyo-børsen og Oslo Børs selv. Markedsbevegelsene følges tett enten de går ned eller opp, spesielt i *Aftenposten*, men også *Dagbladet* har sin andel av slike saker. Her er et knippe titler: «Nytt rekordfall på børsen»,³⁹ «De store taperne»,⁴⁰ «Panikksalg i børs-salg»,⁴¹ «Wall Street steg noe»,⁴² «Tjente

---

38 Både temaene og kildene har små «annet»-kategorier. Blant temaene er det en «Navn i nyhetene» om Børsens informasjonssjef, som er kategorisert som «annet». En peanøtt selger utenfor New York-børsen er kategorisert som «annen type kilde» (selv om han strengt tatt representerer annet næringsliv).

39 Ap 19.10.87.

40 Db 20.10.87.

41 Ap 21.10.87.

42 Ap 21.10.87.

millioner på billige aksjer»,⁴³ «Oslo børs mot bunnen»,⁴⁴ «Aksjekursene falt»⁴⁵.

En vesentlig andel av disse sakene handler om kursutvikling som allerede har funnet sted – for det meste dagen før. Det er i seg selv ganske interessant i en tid med markedsturbulens. *Aftenposten* hadde i flere år hatt små rubrikker der aksje- og valutakurser ble notert, og de siste årene var det også kommet til små børskommentarer.⁴⁶ Nå endret imidlertid kursene seg så fort at gårsdagens informasjon var utdatert idet den kom på trykk. Det ga også opphav til flere artikler som skulle spå kursutviklingen.

De politiske sidene ble litt mer vektlagt når avisene kom inn på årsaker eller konsekvenser, men i et materiale på 87 artikler var det bare 21 som løftet krakket inn i en relevant politisk og samfunnsmessig kontekst. Sju av dem var dessuten ledere og kommentarer.

I 1987 ble de direkte årsakene hovedsakelig utpekt som amerikansk politikk og økonomi, som lenge hadde vært ført med store budsjettunderskudd. «Årsaken til de dramatiske kursfall må vi søke i en sviktende tillit til den økonomiske politikk som USA fører», skrev for eksempel *Aftenposten* på lederplass.⁴⁷ «Børskraket er direkte relatert til den økonomiske politikk som er ført», skrev *Dagbladet* i en kommentar.⁴⁸

Denne årsaken var også ofte nevnt i nyhetssakene, men nyhetene hadde også en tendens til å legge mer vekt på børsinterne forhold: «Tusenkronersspørsmålet er: Hva skjer de kommende dager og uker? Det avgjør New York-børsen», mente en finansanalytiker.⁴⁹ «Nedgang i New York utløste børsfall i Oslo», fremholdt et par meglere i en annen artikkel.⁵⁰ Nyhetskildene kunne også kombinere de to: «USAs handelsbalanse og det som skjer på Wall Street er helt avgjørende for det norske

---

43 Db 22.10.87.

44 Db 30.10.87.

45 Ap 27.10.87.

46 Fonn under utgivelse.

47 Ap 20.10.87.

48 Db 26.10.87. Andre eksempler er Ap 26.10.87, Db 21.10.87.

49 Ap 20.10.87.

50 Ap 23.10.87.

aksjemarkedet nå».⁵¹ *Dagbladet* hadde også noen henvisninger til børsens psykologi,⁵² og nevnte også effekten av datatstyrte aksjehandel.⁵³

Bare elleve artikler tok primært for seg mulige makroøkonomiske eller samfunnsmessige *konsekvenser* av krakket. Her spente diskusjonene fra (særlig) den fremtidige effekten på norsk økonomi til refleksjoner over større effekter på verdensøkonomien.

Men man ser dermed allerede i utgangspunktet en sterk oppmerksomhet om kortsiktige børsinterne forhold, eller på at spesifikke, tidstypiske politiske forhold fremheves som det som skaper krisen. Den dominerende problemdefinisjonen er dermed at børsen er i ulage, utløst av kortsiktige økonomiske og politiske forhold, mens større samfunnsmessige forhold blir mindre berørt.

Hvem er kildene?

Før vi går nærmere inn på innholdet i de mer samfunnsorienterte sakene, er det viktig å se på kildene. At børssaker og markedsinformasjon dominerer, er ikke å undres over når man ser på kildetilfanget.

Det var totalt 90 personkilder (navngitte, eller anonyme, men spesifiserte, som f.eks. «en megler») i artiklene.⁵⁴ De kildene som tilhørte gruppen investorer, representanter for meglerhus/banker eller børsene (i Norge eller internasjonalt) – med andre ord representanter for finanssektoren – var 64. Det var noen få representanter for annet næringsliv – sju. Det var også tre småsparere. Til sammen utgjorde næringslivs- og børsaktører over åtte av ti kilder. Det må imidlertid påpekes at to av representantene for «annet næringsliv» var intervjuet fordi de var glade for at de ikke var på børsen,⁵⁵ og de tre småsparerne representerte kanskje i like stor grad samfunnet utenfor. På tampen av perioden var også en fagforeningsrepresentant intervjuet.⁵⁶ Også kildebruken gir dermed et totalinntrykk

---

51 Ap 20.10.87.

52 Db 21.0g 22.10.87.

53 Db 21.10.87.

54 I tillegg er det fire personkilder i i alt sju førstesidehenvisninger i disse dagene.

55 Ap 23.10.87, Db 30.10.87.

56 Db 30.10.87.

av krakket som noe som har lite med det øvrige samfunnet å gjøre. Dette gjelder spesielt i *Aftenposten*, men også i stor grad i *Dagbladet*.

De resterende kildene fordelte seg med sju på professorer / andre akademikere eller eksperter, sju politikere og altså noen få «andre». De sju politikerne var hovedsakelig amerikanske eller britiske politikere eller talsmenn. Den eneste norske politikerkilden i hele materialet var finansminister Gunnar Berge (Ap), som opptrådte i tre nyhetssaker.⁵⁷

Når det totalt sett ikke er veldig mange flere kilder enn det er artikler, kan det ha sammenheng med at det var en del enkildeintervjuer. Men det spiller også inn at kilden til mye av informasjonen ganske enkelt var «markedet»: som Dow Jones, Financial Times-indeksen, Nikkei-indeksen og hovedindeksen på Oslo Børs, innimellom også pressemeldinger eller annen informasjon fra selskapene. Kildebruken er dermed i stor grad med på å skape den dominerende forståelsen av problemet og årsakene.

Systemaksept eller systemkritikk?

21 saker om større samfunnsmessige spørsmål i et materiale på 87 er ikke mye, og enda færre av dem berørte noe som kan tolkes som en systemdiskusjon – som for eksempel det overraskende eller det nye ved at det som skjedde på andre siden av Atlanterhavet, kunne få så stor betydning i Norge. En av dem som kom nærmest, var børskommissær Erik Jarve, som stilte til et større intervju med *Aftenposten* en drøy uke etter krakkstart. Han fikk spørsmålet: «Hadde De selv trodd at smitteeffekten av New York-krakket skulle være så stor på Oslo Børs?» Det svarte Jarve «nei» til:

Det er lett å være etterpåklok, men vi vet at utlendingene utgjør en tredjedel av investorene på Oslo Børs. De er store finansinstitusjoner som er vant til å selge ut alt under ett når de først har bestemt seg. De sprer sine interesser på ulike markeder og land. Deres innflytelse er formidabel.⁵⁸

57 Ap 21. og 29.10.87, Db 30.10.87.

58 Ap 28.10.87.

Dette sitatet finnes helt på slutten av artikkelen – men til gjengjeld er poenget om at dette viser hvor avhengig den norske børsen var blitt av utenlandske investorer, blant ingresspoengene, noe som er et klart signal om at det hadde nyhetsverdi.

Utover det ble det gjort lite ut av de fundamentale systemendringene i norsk politikk. Heller ikke Arbeiderpartiets finansminister Gunnar Berge beskrev det som skjedde som noe særlig mer enn en *force majeure*, noe politikere kunne gjøre lite med: Ifølge *Aftenposten* var Berge «betenkt» over de store svingningene i aksjemarkedet, men tilføyde at «så store svingninger i aksjemarkedet er uheldige, men vanskelig å unngå».⁵⁹

Ett samfunnsorientert undertema som ikke ble berørt i mange saker, men som fikk relativt stor plass når det ble nevnt, var spørsmålet om dette var 1929-krakket om igjen. Også krakket i 1929 fulgte på en periode med stor vekst og optimisme – de såkalt glade 1920-årene – som fikk en bråstopp med den svarte tirsdagen. Deretter fikk krakket betydelige samfunnsmessige virkninger verden over – blant annet bidro det til depresjonen i 1930-årene og andre verdenskrig.

Dette er den typen saker hvor vi finner akademikerildene. «Varsler krakket en ny krise?» spurte *Aftenposten* 24. oktober. Akademikerilder kan være viktige i slike sammenhenger, de kan bidra til å løfte blikket fra det dagsaktuelle og børsinterne, og peke på de politiske og samfunnsmessige sidene ved det som skjer. Men dette intervjuet ble heller ikke noen diskusjon om de siste årenes systemendringer eller de samfunnsmessige sidene ved svakere regulerte markeder. Det saken dreide seg om, var om verdensøkonomien går i «faste, uunngåelige bølger av kriser og oppgang». Den ble til en duell om hvorvidt man skulle tro på den såkalte Kontradieff-teorien – etter den russiske økonomen Nikolai Kontradieff, som på 1920-tallet lanserte ideen om at verdensøkonomien går i 50–60 år lange bølger. Ekspertene var uenige om Kontradieffs teorier, mens hva som kunne bli de nåtidige samfunnsmessige effektene, forble ubesvart.

Også den kjente canadisk-amerikanske økonomen John Kenneth Galbraith ble sitert på parallellen til 1929. «Galskapen fra 1929 gjentar seg», sa han ifølge *Dagbladet* 28. oktober. Han snakket om adferden i

---

⁵⁹ Ap 21.10.87.

markedene, ikke om de større samfunnsmessige konsekvensene, men det var ansatser til en diskusjon om de mer grunnleggende politiske spørsmålene i den relativt korte saken der Galbraith figurerte. I likhet med mange andre var Galbraith enig i at USAs underskudd både i egne budsjetter og på handelsbalansen var et problem, men han satte det også inn i en større sammenheng:

Først kom den uvanlige tanken at man med skattelettelse kunne oppnå store økninger i statens inntekter. Dette førte til et offentlig underskudd av hittil ukjent størrelse og overlot en god del spekulative penger i hendene på folk som satte dem inn i markedet. Det andre store bidraget fra Reagans regjering til det dramatiske fallet var eksperimentet med monetarisme.⁶⁰

Ledere og kommentarer tok for seg flere spørsmål som berørte forholdet mellom system og samfunn. *Dagbladet* pekte på at denne krisen var blitt «spådd og beskrevet i lang tid (...) Men verdens børser har svingt stadig videre – med stadig mer kunstig energi. Nå slås aktørene ned for fote etter en overstadig rus».⁶¹ *Aftenposten* var enig i at boblen ikke kom helt overraskende, men var ikke bekymret for noen langsiktig effekt:

Henvisningen til 1929 og depresjonen som fulgte er nærliggende for børsmiljøene og for andre, men det er like nødvendig å peke på det som adskiller dagens situasjon fra forholdene dengang: De realverdiene som er bygget opp de siste par generasjoner, og som til dels underbygger verdien av de børsnoterte selskaper, er langt større i dag enn dengang.⁶²

Mens *Dagbladet*-kommentaren advarte om at hvis ikke noe blir gjort, «vil vi gå utfor stupet»,⁶³ skrev *Aftenposten* «Verdens ende er ikke nær!» i en annen kommentar. Også her ble det pekt på at det var blitt advart mot i aksjemarkedet i flere år – men at det måtte komme en korreksjon. Mye av kommentaren var basert på en ekspertkilde fra OECD som mente det fortsatt var rom for vekst i i-landene.⁶⁴ I en annen leder slo avisen fast

---

60 Db 28.10.87.

61 Db 21.10.87.

62 Ap 20.10.87.

63 Db 21.10.87.

64 Ap 21.10.87.

at «(h)va som skjer, er en korreksjon», og advarte mot moralsk panikk: «alt næringsliv er risikabelt. Og aller mest risikabelt er det naturligvis å medvirke til å reise den mest risikovillige kapital». *Aftenposten* var enig i at aksjemarkedet er usikkert, og «følsomt», men nettopp derfor var det nødvendig å ikke forstyrre markedene: «å gjøre de ytre rammevilkår så stabile som mulig».⁶⁵

Selv om situasjonen var dramatisk, ga også kildene i *nyhetssakene* uttrykk for forventning om at børsene ville stabilisere seg, både internasjonalt og i Norge, i begge aviser. En megler sa det slik i *Aftenposten* allerede 20. oktober: «Mens USAs rentenivå og inflasjon er på vei opp, er Norge inne i den motsatte økonomiske utvikling. (...) Derfor tror jeg fortsatt det norske aksjemarkedet kan komme tilbake», sier megleren, «som er optimist – på alle aksjeeieres vegne ...».⁶⁶ «Ballongen sprakk – men blåses opp igjen?» spurte *Dagbladet* dagen etter.⁶⁷ Et intervju med en økonom i *Dagbladet* samme dag var som et ekko av *Aftenpostens* ledere og kommentarer. Som i 1929 var kursene i ferd med å «justere seg ned», men forskjellen nå var at verdensøkonomien var bedre rustet til å takle et økonomisk jordskjelv, mente økonomien.⁶⁸

Det må tas i betraktning at kurssvingningene var store. «Optimisme i Wall Street i går aftes gir grunn til en viss optimisme foran dagens børsdag i Oslo», skrev *Aftenposten* i en artikkel der kilden bare var «markedet».⁶⁹ 22. oktober var optimismen tilbake igjen for fullt: En finansanalytiker fortalte til *Aftenposten* hvordan tre store banker ledet an da kursene begynte å stige igjen dagen etter.⁷⁰ Et intervju med finansdirektøren i et stort norsk forsikringsselskap i *Dagbladet* samme dag ble avsluttet med at direktøren «i går dro tidlig hjem da han øynet ny vekst i New York», og forsikret om at gode aksjer alltid vil lønne seg på litt lengre sikt. «I dag

65 Ap 22.10.87. I denne kommentaren og i ett tilfelle til, Ap 28.10., er det til og med henvist til aksjemarkedets psykologi som et argument for at markedene ikke skal utsettes for statlig intervensjon.

66 Ap 20.10.87.

67 Db 21.10.87.

68 Db 21.10.87.

69 Ap 21.10.87.

70 Ap 22.10.87.

skal nye kjøp vurderes. Forhåpentligvis er det også nye papirgevinster å hente fra gårdagens handletur på Oslo Børs,» avrundet *Dagbladet*.⁷¹

Slik fortsatte det. Etter en drøy uke med opp- og nedturer hadde børs-kommissær Jarve landet på at kursene ville svinge «betraktelig», men begrenset det til de nærmeste ukene.⁷²

Hvem var dette viktig for?

En sentral side ved disse rammepakkene er spørsmålet om hvem deknin-gen er viktig for. Er det børs miljøet og finanssektoren, eller også andre deler av samfunnet? Det fantes noen få artikler som tok for seg hvordan krakket ville påvirke småaksjonærer eller økonomiske aktører utenfor finansbransjen. Et tidlig eksempel var «Hva betyr børskrakk for meg?» i *Aftenposten* 22. oktober. Her gikk det frem at krakket kunne gi langsik-tige konsekvenser, i form av svekkede investeringer, lavere forbruk og økt arbeidsledighet. Dette er ellers et av få steder i materialet at risikoen for arbeidsledighet ble nevnt.

Senere dukker det opp et par andre svært interessante saker. 28. okto-ber skriver *Dagbladet* at Oslobanken – en av nyetableringene som følge av dereguleringen på 1980-tallet – har lånt ut 300 millioner hvor de stort sett bare har krevd sikkerhet i aksjer. Banken forsikrer om at den likevel har kontroll. Flere av de andre norske storbankene, DnC, Kreditkassen og Bergen Bank, er sitert i samme intervju, men hevder at de bare låner ut småbeløp til aksjer.

Dagen etter skriver *Aftenposten* at en stor del av børsutviklingen i Oslo den siste tiden trolig har skjedd med lånte penger. Saken er basert på intervjuer med én navngitt kilde i Norges Bank, én «bankrepresen-tant» og «sentrale kilder på børsen». Det går frem at ingen har oversikt over hvor mye bedrifter og privatpersoner har lånt til aksjekjøp, men det står i saken – uten direkte kilde – at det bare siden sommeren er lånt ut *milliardbeløp* til aksjekjøp, og at aksjer i flere tilfeller er stilt som garanti for lån. Bankene skal ha sikret seg mot et kursfall på 30–50 prosent – en

---

71 Db 22.10.87.

72 Ap 28.10.87.

sikkerhetsmargin som nå er i ferd med å bli spist opp. Men «(d)e fleste bankene sier de er svært forsiktige med å låne ut penger til aksjespekulasjon», skriver også *Aftenposten*.⁷³

I denne saken er også noen større konsekvenser nevnt som en mulighet: Mange av lånene er kortsiktige, bankene begynner å be om å få tilbake pengene sine, og hus, biler og hytter kan måtte selges. Men i den grad det er noen langsiktig bekymring, tar den like gjerne form av bekymring for aksjemarkedets standing. «Sentrale kilder på Oslo Børs» siteres på at de frykter at lånefinansieringen kan påvirke kursutviklingen hvis pessimismen brer seg.⁷⁴ En lignende bekymring gir børskommissær Jarve uttrykk for i sitt intervju med *Aftenposten*: «Jeg har følt en viss frykt for at disse turbulente dagene kan skape negative holdninger til aksjemarkedet», sier Jarve, som er særlig bekymret for hvordan dette vil påvirke småsparerne, som det har vært spesielt viktig å få med på å investere på børsen.⁷⁵

Det var som sagt tre siterte småsparere i de 87 artiklene. *Dagbladet* var marginalt mer oppmerksom på denne gruppen, og skrev om småsparere som «tidligere i år lånte f.eks. 50 000 kroner for å kjøpe aksjer og i går opplevde at de var halvert i verdi».⁷⁶ *Aftenpostens* småsparervinkel var annerledes: Der het det at «Børsen lokket småsparerne», som «strømmet til Oslo Børs» i «stormløp etter billige aksjer».⁷⁷ Nå var det én dag mellom disse beretningene, og begge var for så vidt like riktige, ettersom kursene var på bunnen den ene dagen og gikk noe opp igjen den neste. Men måten avisene vinklet omtalen av berørte parter på utenfor det etablerte børsmiljøet, er i seg selv interessant.

Dagbladet var heller ikke blinde for at også småsparerne kunne profitte på lave kurser, men også i denne avisen var det de store summene som fikk de store oppslagene: Gjennomsnittlig tapte de ansatte i Norsk Data 70 000 hver – og samlet eide de en aksjepost i selskapet med et tap på 220 millioner kroner. Deres administrerende direktør dro opp

---

73 Ap 29.10.87.

74 Ap 29.10.87.

75 Ap 28.10.87.

76 Db 21.20.87.

77 Ap 22.10.87.

gjennomsnittet med å tape ti millioner, og en avdelingsleder måtte avlyse et lystbåt-kjøp til 300 000 kroner.⁷⁸ Tapene til eiendomskongen Niels A.B. Bugge noen dager senere ble ikke bare grundig dekket i *Aftenposten*, men fikk en dobbeltside også i *Dagbladet*.⁷⁹

Situasjonen utløste etter hvert spekulasjoner om renteoppgang, og det var en tematikk som angikk større deler av publikum. Finansministeren måtte på banen og forsikre begge aviser om at han hadde kontroll.⁸⁰ I *Dagbladets* hovedsak ble frykten for en ny depresjon nevnt, og i undersaken var også Norges største fagorganisasjon, LO, kilde. For LOs medlemmer var rentenivået av stor betydning. Men *ingressen* dreide seg om selskaper, kroneverdi og aksjemillionærene som gikk over ende. *Aftenpostens* næringslivsperspektiv var enda tydeligere. I næringslivet var «nervøsiteten (...) for at regjeringen (kunne) gripe inn med lønns- og prisstopp, eventuelt i kombinasjon med renteregulering, (...) påtagelig».⁸¹

Det mest interessante er likevel hvordan det egentlig litt systemkritiske – i alle fall på kommentarplass – *Dagbladet* allerede for 35 år siden tok på seg rollen som avisen som skulle gi «den lille mann» økonomiske råd. Først i et intervju med Terje Hansen, professor ved Norges Handelshøyskole, 21. oktober, med tittelen: «Kjøp, ikke selg.» Hansen hadde ingen tro på at kursene vil fortsette å falle: «– Sitt helt rolig og avvent situasjonen», sa han ifølge *ingressen*. Journalisten kommenterte:

Han vet hva han snakker om [sic] Terje Hansen. Godt trent som han er i å gi småsparere råd. Sammen med førsteamanuensis Knut Boye har han forfattet boka «Personlig økonomi». En oppslagsbok for personer som er på utkikk etter de mest lønnsomme investeringsalternativer.⁸²

Journalisten ba også professoren om noen direkte investeringsråd: «Nå er det billig å kjøpe aksjer. Hvilke aksjer bør man kjøpe om man har penger?» «Jeg har stor tro på bankaksjer», svarte professoren. «Bankene

---

78 Db 21.10.87.

79 D 30.10.87.

80 Ap og Db 30.10.87.

81 Ap 30.10.87.

82 Db 21.10.87.

sitter på betydelige verdier og har stor inntjeningssevne. Jeg vurderer selv å gå tungt inn der.»⁸³

Dagbladet slapp ikke tak i småsparerne med det. På slutten av undersøkelsesperioden ga to nye finanseksperter råd, til «småsparere og vanlige folk som (ville) komme helskinnet gjennom børskrakket». De ble oppsummert slik: «– Ligg unna børsen og hold på penga».⁸⁴ Her hadde *Dagbladet* funnet kilder med stikk motsatt syn av det som ble publisert ni dager tidligere. I seg selv er ikke dette overraskende gitt aksjemarkedets fortsatte nedtur, men for «den lille leser» var denne rådgivningen lite verdt – hvis han fulgte *Dagbladets* råd en drøy uke før, kjøpte han på vei ned.

Gjenkjennelige rammer også i 1987

I dette kapittelet har jeg undersøkt rammene i *Aftenposten* og *Dagbladets* dekning av krakket i 1987. I tråd med van Gorps og Entmans spesifisering av at en rammeanalyse gjerne bør peke på problemdefinisjoner, årsakssammenhenger, evalueringer og/eller løsningsforslag, og inspirert av hvordan Bjerke og Fonn anvendte dette på finanskrisen som fant sted tjue år senere, har jeg identifisert to hoveddrammer – en såkalt «nyliberalistisk» og en «kasinokapitalistisk».

For å finne disse hoveddrammene har jeg undersøkt om krakket vurderes som en midlertidig korleksjon, utløst av mer kortsiktige forhold, eller noe som kan ha mer langsiktige årsaker i form av dereguleringstiltak, og om effektene først og fremst angår de profesjonelle investorene, eller om krakket kan gi større samfunnmessige effekter. I rammepakken inngår 1) spørsmålet om deknningen primært dreier seg om markedet eller også samfunnet, 2), hvem som er kildene, 3) om deknningen gir uttrykk for systemaksept eller systemkritikk, og 4) hvem krakket fremstilles som viktig for. Til sammen mener jeg disse elementene utgjorde to forskjellige rammepakker, som viser forskjellige måter å vurdere krakket på.

---

83 Db 21.10.87.

84 Db 30.10.87.

Den dominerende forestillingen ser ut til å ha vært, i 1987 som i 2008, at den svarte mandagen var en korleksjon, men at det snart ville returnere til det normale. Vi ser riktignok at de to avisene vurderer krakket litt forskjellig på leder- og kommentar plass. Det er naturlig for den konservative – og følgelig mer markedsoptimistiske – *Aftenposten* å legge vekt på de positive sidene ved deregulerte markeder, og å se på krakket som et overfladisk og kortsiktig problem, mens *Dagbladet* heller peker på at det grunnleggende ustabile lenge har vært diskutert. Men i nyhetsdekningen har finansskildene stor plass også i *Dagbladet*.

Den overveiende andelen av informasjon i sakene handler om børs og finans, og børsens opp- og nedturer. Det ligger i nyhetsmediets natur at dag-til-dag-nyheter dominerer. Men disse nyhetene er også et resultat av kildevalg, redaksjonelle prioriteringer og forventninger, og verdensbilder. Når dekningen graviterer rundt eliteinvestorer, meglere og bankfolk, viser det at disse to avisene allerede i 1987 langt på vei hadde akseptert finanssektoren som premissleverandører for det økonomiske liv. Det er spesielt interessant at *Dagbladet* som allmennavis gir menigmann investeringsråd i en situasjon der rådene oftest er utdatert – og dermed temmelig risikofylte – før de kommer på trykk.

Den direkte årsaken som fremheves mest, er «feil» politikk i USA. Jeg finner ikke én artikkel som setter situasjonen direkte i sammenheng med at norsk økonomi er blitt betydelig deregulert gjennom 1970- og særlig 1980-årene. Mot slutten av perioden kommer imidlertid et par interessante erkjennelser på trykk, som peker fremover. Den ene er at børskommissær Jarve ikke bare (som mange andre) fremhever det som skjer på internasjonale børser, men også den viktige effekten det har fått at flere (og mer slagkraftige og profesjonelle) utenlandske investorer nå er aktive på Oslo Børs. Det andre er sakene om at en del av de norske aksjeinvesteringene ser ut til å være lånefinansiert. Begge temaene er presentert slik at de signaliserer at dette er nyheter – noe man går ut fra at publikum ikke vet fra før. Det er altså ansatser til forklaringer som etter hvert viser seg å være mer nyanserte enn at det bare er en internasjonal smitteeffekt. At begge disse forholdene fremstår som nyheter i denne 14-dagersperioden, støtter i seg selv opp under mitt argument om finansbransjens posisjon som premissleverandører allerede på dette tidspunktet. Når det to tiår

senere både var lite oppmerksomhet om den boblen som ble til en finanskriser, og om at finanskrisen ble til en gjeldskrise, er det ofte blitt forklart med finansskildenes dominerende posisjon (både i Norge og internasjonalt).⁸⁵ Noen av de samme mekanismene synes gjenkjennelige i 1987.

Det kunne vært interessant å undersøke hvordan nyhetsmediene håndterer situasjonen etter som det viser seg at krakket er uttrykk for en «ny normal», og etter som meldingene om problemer i banksektoren gjorde seg mer og mer gjeldende. Men inntil videre er dette en studie av et par hektiske uker i oktober, midt i stormens øye, før noen hadde noe som kunne ligne på en fasit. I boken *This Time Is Different* fra 2009 påpeker Carmen Reinhart og Kenneth Rogoff at samfunn aldri lærer av tidligere finanskriser, og alltid tror at deres tid er annerledes. Det er sannsynlig at nyhetsmediene er med på å skape dette bildet, og slik ser det også ut til å ha vært i 1987.

Avsluttende bemerkninger

Vi kan ut fra dette konkludere med at dekningen i de to store allmennavisene *Aftenposten* og *Dagbladet* allerede i 1987 synes influert av den nye markedsjournalistikken, og at et dominerende budskap var at et krakk var et kortsiktig problem.

Krakket i 1987 fikk ikke de samme virkningene som krakket i 1929, eller for den saks skyld finanskrisen i 2008. En nedgangskonjunktur ved inngangen til 1990-tallet ble ikke så dramatisk internasjonalt som årene etter finanskrisen har vært. Men at euforien på 1980-tallet hadde sin pris, er Norge det beste eksemplet på. I årene som fulgte, begynte arbeidsledigheten å øke og eiendomsprisene å synke. Ved inngangen til 1990-årene, ironisk nok i tid sammenfallende med at Berlinmuren falt og at troen på markedet ble enda sterkere, ble landet rammet av en bankkrise som truet med å destabilisere hele det norske finansielle systemet, og staten måtte både redde flere banker og innføre en gjeldssaneringsordning. Ingen av bankene som er nevnt i dette kapitlet, overlevde 1990-tallet i den formen de fantes i 1987, nedturen i boligmarkedet ble bratt, formuer

---

85 Bjerke & Fonn 2015, 2016.

og sparepenger forduftet, og mange personlige skjebner lå igjen i kjølvannet av også denne krisen. Sverige og Finland hadde en lignende utvikling. I boken *Manias, Panics and Crashes. A History of Financial Crises* har Charles Kindleberger og Robert Aliber laget en liste over tidenes ti største finansbobler, helt siden den såkalte tulipanmanien i Nederland på 1600-tallet. En av dem er eiendoms- og aksjeboblen i Norge, Sverige og Finland ved inngangen til 1990-tallet.⁸⁶

Krisen ble regnet som mer eller mindre over i 1993–94. Deretter begynte det å gå oppover igjen, og det bygde seg blant annet opp en ny aksjeboble både i Norge og internasjonalt (som for øvrig endte i det såkalte dot.com-krakket ved årtusenskiftet). Men som etter finanskrisen på 2000-tallet varte den allmenne gjeldskrisen og de generelle virkningene av krisen på 1980-tallet i mange, mange år etterpå.

Referanser

- Bjerke, P. & Fonn, B. K. (2015). A hidden theory in financial crisis journalism? The case of Norway. *Nordicom Review*, 36(2), 113–127. <https://doi.org/10.1515/nor-2015-0020>
- Bjerke, P. & Fonn, B. K. (2016). Journalistikk i krise. I P. Bjerke, B. K. Fonn & E. S. Strømme (Red.), *Økonomijournalistikk. Perspektiver og metoder* (s. 85–102). Fagbokforlaget.
- Bjerke, P. & Fonn, B. K. (2019). Objektivitet og politikk. I P. Bjerke, B. K. Fonn & B. R. Mathisen (Red.), *Journalistikk, profesjon og endring* (s. 139–166). Orkana Akademisk.
- Dahl, H. F., Forr, G. & Mjeldheim, L. (1993). *Utskjelt og utsolgt. Dagbladet gjennom 125 år*. Aschehoug.
- Eide, M. & Myrvang, C. (2019). *Alltid foran skjermen. Dagbladet og det digitale skiftet*. Universitetsforlaget.
- Entman, R. M. (2004). *Projections of power. Framing news, public opinion, and U.S. foreign policy*. University of Chicago Press.
- Fonn, B. K. (2015). Du, jeg og vi to. Om maktrelasjoner i DU-journalistikken. I H. Hornmoen, T. Roksvold & J. Alnæs (Red.), *Individet i journalistikken* (s. 237–253). Cappelen Damm Akademisk.

---

86 Kindleberger & Aliber 2011.

- Fonn, B. K. (2016). Kildebruk og kildekritikk i økonomijournalistikken. I P. Bjerke, B. K. Fonn & E. S. Strømme (Red.), *Økonomijournalistikk. Perspektiver og metoder* (s. 65–86). Fagbokforlaget.
- Herskedal, L. M. (2007). *Aftenpostens økonomijournalistikk 1970–2000* [Hovedoppgave, Universitetet i Oslo]. DUO vitenarkiv. <http://hdl.handle.net/10852/27683>
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*. MacMillan St. Martin's Press.
- Kili, T. (1996). *Aksjemarkedet i Norge 1890–1990*. Norges forskningsråd.
- Kindleberger, C. P. & Aliber, R. Z. (2011). *Manias, panics and crashes. A history of financial crises*. Palgrave Macmillan.
- Kjær, P. & Slaatta, T. (Red.). (2007). *Mediating business. The expansion of business journalism*. Copenhagen Business School Press.
- Lie, E. (2012). *Norsk økonomisk politikk etter 1905*. Universitetsforlaget.
- Møst, M. (2015). *Kroner og røre. Historien om NHST og Dagens Næringsliv*. Gyldendal.
- Parsons, W. (1989). *The power of the financial press. Journalism and economic opinion in Britain and America*. Edward Elgar.
- Reinhardt, C. & Rogoff, K. (2009). *This time is different: Eight centuries of financial folly*. Princeton University Press.
- Smith, T., Boye, E. & Sæther, B. A. (Red.). (2021). *Økonomisk tenkning. Bidrag til mangfold i økonomifaget*. Solum Bokvennen.
- Slaatta, T. (2003). *Den norske medieorden. Posisjoner og privilegier*. Gyldendal Akademisk.
- Strange, S. (1986). *Casino capitalism*. Manchester University Press.
- Thrift, N. (2001). «It's the romance, not the finance, that makes the business worth pursuing»: Disclosing a new market culture. *Economy and Society*, 30(4), 412–432. <https://doi.org/10.1080/03085140120089045>
- Van Gorp, B. (2007). The constructionist approach to framing: Bringing culture back in. *Journal of Communication*, 57, 60–78. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9916.2007.00329.x>
- Veblen, T. (2014). *Den uproduktive klasse*. Res Publica. (Opprinnelig utgitt 1899)
- Aas, H. (1987). *Kommersialisering og medievridning i Dagbladet: En innholdsanalyse med spesiell vekt på overgangen til tabloid* [Hovedoppgave]. Universitetet i Oslo.